

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗАВЕРШАЛЬНИХ МЕТАКОМУНІКАТИВНИХ ОДИНИЦЬ НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ДИСКУРСУ

Ю.В.Косенко

У статті розглядаються завершальні метакомунікативні одиниці на фінальному етапі мовленнєвої взаємодії в англомовному художньому діалогічному дискурсі прощання. Аналізуються його універсальні характеристики, омовлення в англомовній фатичній метакомунікації. Фокусується увага на феномені прощання - канонізованому етикеті людської поведінки, якому притаманні десемантизованість, конвенціональність, ситуативна детермінованість.

Ключові слова: художній діалогічний дискурс прощання, розмикання мовленнєвого контакту, завершальні метакомунікативні одиниці.

У теорії вербальної комунікації, виходячи з соціо-, психо- та прагмалінгвістичних особливостей мовленнєвого спілкування, виокремлюють комунікацію, тобто план приймання та передачі інформації і метакомунікацію – план забезпечення ефективності актів мовленнєвого спілкування в аспекті комунікативної контактності учасників інтеракції. Комунікація – найважливіша складова людського буття – це мовленнєве спілкування, використання мови для спілкування та обміну інформацією, яке забезпечує нормальне життя соціуму та задовольняє психологічну потребу людини у контакті з іншими людьми. Невід'ємною частиною комунікації є метакомунікація, важливість якої у процесі комунікації є безсуперечною, оскільки у повсякденній комунікації метамовленнєві засоби виконують функції, без яких процес спілкування навряд чи міг би відбуватися. Вчені відзначають той факт, що без метакомунікації сама комунікація немислима. Загальна спрямованість сучасної лінгвістики на вивчення комунікативно-функціональної сторони мови характеризується особливою зацікавленістю вітчизняних та зарубіжних дослідників до метакомунікативної функції [1-6, 8-10, 12]. Метакомунікативні одиниці неодноразово були предметом лінгвістичного аналізу, але дослідники, як правило, обмежувалися виділенням та класифікацією метакомунікативних засобів тієї чи іншої мови із супутньою констатацією їх важливої ролі у процесі організації та регуляції діалогічного дискурсу. Більш повному системному опису метакомунікативної регуляції дискурсу сприяє опис його окремих фрагментів. Одним із таких фрагментів є розмикання мовленнєвого контакту. Але повний системний опис розмикання комунікативного контакту у сучасному мовознавстві відсутній. Враховуючи зацікавленість до прагматичної парадигми лінгвістичного знання, вияв ролі контакторозмикаючих метакомунікативних одиниць становить значний науковий та практичний інтерес. Цим і обумовлюється **актуальність** цієї статі. **Об'єктом** дослідження є розмикання мовленнєвого контакту, а **предметом** – його омовлення завершальними метакомунікативними одиницями.

Завершальні метакомунікативні одиниці розмикання мовленнєвого контакту розуміємо як мовленнєві стереотипи, які призначені для пом'якшення моральної шкоди, яка наноситься комунікантам фактом розставання та зміцнення доброзичливих стосунків. Прощання як канонізована поведінка в англомовному художньому діалогічному дискурсі є ситуативно детермінованим та омовленим релевантними цьому етапу одиницями.

В англійській мові існує чимало засобів розмикання мовленнєвого

контакту. Адже саме по собі прощання – елементарна, звична, автоматична мовна дія: ми не витрачаємо багато зусиль на конструювання фрази, а лише репродукуємо готову формулу. Привітання та прощання – це найбільш частотні формули в мовленнєвому етикеті. Мова дає в наше розпорядження у кожній ситуації мовленнєвого етикету декілька синонімічних форм. Ми вільні вибирати найбільш відповідну. У цих парадигмах існують вирази, які відрізняються змістовними та конотативними відтінками. Пор.: *Good-bye!* та *Farewell!*, *Bye!* та *See you later!*. В англійській парадигмі мовних одиниць, співвіднесених з актом прощання, домінантним є слово **Good-bye**:

*"We offer ourselves to you then, world, and come at you in search of Life. And to you, Ohio State, to you Columbus, we say thank you, thank you and goodbye. We will miss you, in the fall, in the winter, in the spring, but some day we shall return, Till then, goodbye, Ohio State, goodbye, red and white, goodbye, Columbus ... goodbye, Columbus ... goodbye..." (R. Root. *Goodbye, Columbus*, p. 75).*

Ядро парадигми вербалізаторів прощання займає найбільш вживана, стилістично нейтральна формула **Goodbye**, яка знаменує тимчасову межу розлуки — розлучаємося до нового побачення [7, с. 81]:

*Colonel: Good-bye, Helena. I expect we shall be seeing you again soon if you are not busy (J. Osborne. *Look Back in Anger*, p. 69).*

*'Good-bye, Billy,' she murmured faintly. 'You're millions of miles away and you won't even twinkle once. But you kept where I can't see you most of the time up there where wasn't anything else but darkness to look at, didn't you?... Millions of miles... Good-bye, Billy Jackson' (O. Henry. *The Skylight Room and Other Stories*, p. 9).*

Яскравою рисою еволюції є трансформація формули **God be with you** у формулу прощання **Good-bye**. Цей перехід відбувся у результаті заборони промовляти ім'я Бога у повсякденному вжитку, що визначило появу у драмі XVI – початку XVII ст. таких варіантів, як **God b' wi' you**, **God b' wi' ye**, та подібних [11, с. 33].

У контексті фраза **Bye(-bye)!** піддається різноманітній модифікації: *Bye for now; Bye till we meet again; Bye, all the best!*. Як і більшість фраз, її контекстне обігрування частіше сконцентровано на рими: *It's time to go to / time for bye-byes!* У фразах *It's not the time to say bye, After bye sides are beaten* експлікується інтенція загрози покарання за обраний спосіб прощання. Частовживаним є варіант з повтором: *And now I say goodbye to you, we'll meet, **Bye-bye!*** (TV).

*She took out the four lunch bags and left the three larger ones on the drain board. "Bye, everybody," she said (A. Alexander. *Linda*, p. 12).*

Компонент тимчасової розлуки, але вже набагато більш усвідомлюваної тим, хто говорить, позначається полілексемною формулою **See you!**:

"You tell her," Linda said. "I'll go on to English. Okay?"

"See you."

*Linda watched Beth dash off... (A. Alexander. *Linda*, p. 14).*

"See you, Linda," Doug said. He turned abruptly and walked off.

*Linda entered the house and Jeff closed the door... (A. Alexander. *Linda*, p. 165).*

За семантикою фраза **See you!** є прозорою, мотивованою, ми розуміємо, що зустріч ще відбудеться, люди розлучаються до нової зустрічі. В контексті зазначена фраза "приростає" експліцитними часовими елементами, які вказують на термін розлуки (приблизно або точно) *See you soon (later, next time...); See you on Sunday (tonight, tomorrow, at 3 o'clock, in summer...)*. Наприклад:

Yeah, I know. Just thought I'd ask a favor. I won't hear this trial, and I have no desire to get near it. See you tomorrow" (J. Grisham. A Time to Kill, p. 87).

I glanced at my watch. It was close to eleven, and I was in no mood for further conversation. "In that case, I'll be going. Maybe I'll see you tomorrow at Gus's new apartment?"

"Very likely, Miss McCone."

Sebastian left me on the path in front of the church (M. Muller. Ask the Cards a Question, p. 78).

Місце передбачуваної зустрічі може характеризуватися як реальний простір *See you at the theater, (at the university, on the beach, at the car, at dinner)*, наприклад:

The rooting section was always first to empty. As the girls milled toward the exit Linda saw her parents with Mr. and Mrs. Atkins. Dad beckoned her to join them.

"See you at the car," she told Vickie and Mary Lou (A. Alexander. Linda, p. 53)

або як конкретизований час:

Linda tried to laugh it off. "I understand I'll get a cut if I'm late for Physical Ed." she said. "See you at lunch" (A. Alexander. Linda, p. 73).

Мовленнєві формули типу *See you* використовуються як відповідь на традиційний стереотип *Goodbye*:

He smiled again, "Good-bye".

"See you in New York." Lammiter ran lightly down the flights of shallow stairs (H. Maginnes. North from Rome, p. 47).

Англійська формула прощання *See you* має паралелі в інших мовах (у польській, німецькій, румунській, російській), які в буквальному перекладі тлумачаться як "знову побачимось", через певний час (*Через тиждень побачимось!* (укр.), *Bis bald!* (нім.)). Вона може замінюватися фразою *Until Monday / lunchtime ...*, яка теж вказує на точний термін розлуки, наприклад:

'Until Monday, Vince. Goodbye' (B. T. Bradford. A Woman of Substance, p. 588).

"Until lunchtime, then," she said, hurrying from the room (J. Stoneley. Jenny's War, p. 105).

У парадигмі одиниць на позначення прощання виокремлюється лексема **Farewell**, яка позначена біфункціональністю: 1) привітання під час розставання у значенні 'до побачення'; 2) прощання назавжди. Близькі за значенням формули *Goodbye* та *Farewell* утворюють своєрідну семантичну опозицію. Мовний етикет при прагненні зберегти подальші контакти вимагає уникати формули *Farewell*, що корелює з довготривалою розлукою:

"Let us not unman each other; part at once; all farewells should be sudden, when forever" (Richard Bach, <http://www.quotegarden.com/goodbye.html>).

"Don't be dismayed at goodbyes, a farewell is necessary before we can meet again, and meeting again, after moments or a lifetime is certain for those who are friends" (Richard Bach, <http://www.quotegarden.com/goodbye.html>).

В англійській мовній культурі репліки, які вживаються під час прощання, досить різноманітні. Серед них у діалогах прощання традиційно вживаються мовленнєві формули, які можуть вживатися як під час зустрічі, так і під час прощання: "Good morning!", "Good afternoon!" та "Good evening!":

She did not reply at once, and then saying, 'Good evening, Mr. Oak,' went away (T. Hardy. Far from the Madding Crowd, p. 322).

Близька до них за лексико-семантичною структурою формула **Good day** вживається тільки під час прощання, наприклад:

"Good day," Eli said.

The hair came away; the swishing resumed.

"Sholom," Eli whispered and the fellow turned (R. Rooth. Goodbye, Columbus, p. 209).

Англіїці вживають **Good night!** не тільки перед тим, як лягають спати, але й як прощальну репліку у пізній час, увечері (пор. укр. "На добраніч!" та "До побачення!").

"Go to bed and don't talk, for we must be up early, and shall need all the sleep we can get. Good-night, my darlings," said Mrs. March, as the hymn ended, for no one cared to try another.

They kissed her quietly, and went to bed as silently as if the dear invalid lay in the next room (L. M. Alcott. Little Women, p. 173).

Seeing that all were ready to start she shepherded them to the door, where good night was said:

'Well, good night, Aunt Kate, and thanks for the pleasant evening.'

'Good night, Gabriel, good night, Gretta!'

'Good night, Mr. D'arcy. Good night, Miss O'Callighan.'

'Good night, Miss Morkan.'

'Good night again.'

'Good night all. Safe home!'

'Good night. Good night' (J. Joyce. The Dubliners, p. 210).

У цьому полілозі фраза "Good night" корелює з прощанням після приємної зустрічі, а в завершальному реченні вона має значення "На добраніч!".

Також, бажаючи спокійної ночі, можна сказати **Night** або **Night, night!**, що є першим рядком популярної дитячої колискової пісні *Night, night / Sleep tight / Don't let / The bugs bite*.

Під час прощання ввечері доречним буде побажання приємних сновидінь:

"Night, princess," he said. "Sweet dreams." He leaned down and kissed her and walked quietly out (A. Alexander. Linda, p. 140).

"I gather since she slept through her ordeal she's none the worse for it. Sleep well, my dear."

She was gone when I got up in the morning (S. Paretsky. Blood Shot, p. 350).

У релігійних повідомленнях показником закінчення є така фраза – **Amen!** У свідомості багатьох тих, хто вживає це слово, воно вже не має свого первісного значення "істинний, воістину", пов'язаного з підтвердженням істинності сказаного, а служить лише показником закінчення тексту.

Людина переймає досвід вербалізації прощання з інших культур. При розмиканні мовленнєвого контакту трапляються іншомовні одиниці типу **Ciao** (італ.), **Arrivederci** (італ.), **auf Wiedersehen** (нім.), **Tschüss** (нім.), **Adieu** (фр.), **Au revoir** (фр.), **Sholom** (івр.), **A visszonthallasra** (угор.) та ін., які в англomовному контексті сприймаються стилістично забарвленими, емоційно-експресивно орієнтованими, наприклад:

"Au revoir, mes enfants," Bobbie responded with an airy wave as he picked up the phone and returned to privacy-crouch position (C. Brennan. Full Commission, p. 33).

'Or say the same thing for "hello" and "goodbye",' I said. 'Shalom means "peace" not any of those things,' said Shoshana huffily. 'It is like they say ciao in Italian. That is also for meeting and parting' (T. Leslie. Come to the War, p. 158).

Процес запозичення є важливим показником культурного та цивілізованого розвитку мови. Він відбувається через мови-посередники шляхом калькування. Найбільше запозичень налічується з німецької та італійської мов, наприклад:

I kissed his cheek. "I will, Jonathan. But only if I can afford to spend two days playing phone tag before I talk to you. Ciao, ciao, bambino."

He was back in the conference room before I had made it out the outer door (S. Paretsky. Blood Shot, p. 89).

And so we said our farewells.

'Auf Wiedersehen, Ham.'

'Arrivederci, Kurt' (N. Barber. The Daughters of the Prince, p. 172).

Стилістично маркованою є індивідуально-авторська інтерпретація референта типу *Adieu, adieu! My native shore* (Ж. Байрон).

Значення "не зовсім прощатися" характеризує стилістично знижені фрази, які вживаються при стосунках "на рівних" або під час фамільярному прощанні: *Cheerio!; Cheers! Ciao!*. Стереотип *Cheers!* у новому для нього значенні "Бувай!" виник десь на початку 80-х років. Що стосується *So long; Toodle-oo; Toodle-pip; Ta-ta for now; See you later, alligator (in a while, crocodile); Ciao; Cheers*, то вони вважаються застарілими.

Таким чином, у ролі завершальних метакомунікативних одиниць функціонують етикетно закріплені за завершальним етапом формули, які здійснюють широкий спектр регулятивних дій організаційного порядку: завершальні метакомунікативні одиниці трактуються як формальні канонізовані показники закінчення повідомлення. З одного боку, вони інформують співрозмовника про завершення інтеракції, з іншого боку, за допомогою формул прощання співрозмовники створюють платформу для майбутніх інтеракцій. Основним завданням завершального етапу спілкування, таким чином, є чітка фіксація будь-яких змін (або констатація відсутності таких) в індивідуально-особистісних та соціальних стосунках, які пов'язують партнерів зі спілкування. Вирішення цього завдання забезпечує соціальна стратифікація формул прощання. Завершальним компонентом структури контакторозмикаючої фази спілкування є інтерактивний блок, який знаходить свою реалізацію у формулах прощання. Перспективним вважаємо вивчення інших фаз метакомунікації в германських та інших мовах, їхнього аналізу в міжкультурному аспекті з використанням прагмалінгвістичного, соціолінгвістичного, психолінгвістичного, когнітивного та інших підходів.

FUNCTIONING OF FINAL METAKOMUNIKATIVE BLOCKS IN THE MODERN ENGLISH DISCOURSE

Ju.V. Kosenko

In interaction closing speech contact is a final phase of dialogue. The phase of closing of speech contact is a ritual speech action. It has a set of stereotypical units of the language, specially intended to mark final border of the communication in time and space. Such indicators of closing up dialogue we name metacommunicative blocks of closing speech contact. In daily interaction metacommunicative blocks of closing speech contact are inherent in a ritual situation of farewell.

The article focuses on the closing metacommunicative statements at a final stage of speech interaction in English belles-lettres dialogue farewell discourse. Universal characteristics, speech statements in English phatic metacommunication are considered. Attention is being paid to conversational closing statements as harmonious interaction to minimize the possibility of conflict.

Basic purpose of a phase of closing speech contact is mitigation of the mental cruelty put on communicators by the fact of parting and consolidation of benevolent relations. closing metacommunicative statements just serve for softening, painless parting of interlocutors.

Key words: belles-lettres dialogue farewell discourse, closing speech contact, closing metacommunicative statements.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вежбицка А. Метатекст в тексте / А. Вежбицка // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1978. – Вып. 8. – С. 402-421.
2. Девкин В.Д. Типология метакоммуникативных высказываний разговорной речи / В.Д. Девкин // Коммуникативные единицы языка: тез. докл. Всесоюз. науч. конф. Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М.Тореза, 12-13 дек. 1984 г. – М., 1984. – С. 42-45.
3. Девкин В.Д. Метакоммуникация / В.Д. Девкин // Иностранные языки в школе. – 1987. – № 5. – С. 32-36.
4. Матюхіна Ю.В. Розвиток системи фатичної метакомунікації в англійському дискурсі XVI-XX ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 / Матюхіна Ю.В. [Харківськ. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна]. – Харків, 2004. – 20 с.
5. Почепцов Г.Г. Фатическая метакоммуникация / Г.Г. Почепцов // Семантика и прагматика синтаксических единиц: сб. ст. – Калинин: КГУ, 1981. – С. 52-59.
6. Стрибижев В.В. Речевые клише в современном английском языке: метакоммуникативная функция: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / В.В. Стрибижев [защита 23.04.2005]. – Тула, 2005. – 190 с.: ил.: - Библиогр.: с. 159-175.
7. Формановская Н.И. Употребление русского речевого этикета/ Н.И. Формановская. – М.: Рус. яз., 1984. – 192 с.
8. Чалтыкова А.А. Фатическая метакоммуникация / Ленингр. гос. пед. ин-т им. А.И. Герцена. – Л., 1987. – 11 с. – Рус. – Деп. в ИНИОН АН СССР № 28813 от 23.03.87.
9. Чхетиани Т.Д. Лингвистические аспекты фатической метакоммуникации: дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04; – Защищена 26.06.1987/ Т.Д. Чхетиани. – Киев, 1987. – 203 с.: ил.: - Библиогр.: с. 173-203.
10. Böttcher W. Metakommunikation. Überlegungen zum Problem gestörter Kommunikation im Deutschunterricht / W. Böttcher // Diskussion Deutsch. - 1975. – № 24. – S. 379-398.
11. Ferguson Ch. A. The Structure and Use of Politeness Formulas / Ch. A. Ferguson // Conversational Routine. – Paris, 1981. – P. 21-36.
12. Meyer-Hermann R. Metakommunikation (Kleines Lexikon der Linguistik) / R. Meyer-Hermann // Linguistik und Didactic, 1976. – H. 25. – S. 83-86.

Надійшла до редакції 20 жовтня 2009 р.